

روابط با خویشاوندان

گردآورنده:
قریب الله «مطیع»

فهرست موضوعات

۳.....	مقدمه
۵.....	تمهید
۶.....	فصل اول: کناره گیری و بریدن با خویشاوندان
۸.....	چگونگی قطع رابطه با خویشاوندان
۹.....	اموریکه باعث قطع رابطه میان خویشاوندان میشود
۱۶.....	اثرهای ناگواریکه از قطع رابطه با خویشاوندان بیارماید
۲۰.....	فصل دوم: صلۀرحم یا رابطه
۲۰.....	معنای صلۀرحم
۲۱.....	حکم صلۀرحم
۲۷.....	فضیلت و بهره نیک صلۀرحم
۳۲.....	اموریکه پیوند رحم را محکم و پایدار نگهمیدارد
۳۹.....	مآخذ

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

الحمد لله وحده والصلاة والسلام على من لا نبي بعده
وعلى آله وأصحابه الذين صدقوا وعده وبعد:

به همه هویدا است که آئین مقدس اسلام، آئین اخلاق، احسان، مروت، شفقت، رحمت، عدالت، مساوات و کلیه فضیلت‌ها و بلاخره خوشبختی دنیوی و اخروی بنده گان خداست، دساتیر و فرامین و الایش با هر عصر و زمانی هماهنگ و سازگار بوده، پیروزی و موفقیت پیروان خود را تأمین و تضمین نموده است. اسلام عزیز پیروانش را به یکپارچگی، وعدم تفرقه امر مینماید چنانکه حضرت پیغمبر بزرگ اسلام ﷺ فرمودند:

«مسلمان برادر مسلمان است، به وی خیانت نمی کند، دروغ نمی گوید، و او را خوار نمی کند، همه ارزشهای یک مسلمان بر مسلمان حرام است، آبرویش، مالش و خونس، آگاه باشید که تقوی اینجاست (درقلب). کافیسست برای شخص از شر و بدی، که برادر مسلمانش را تحقیر کند»^(۱).

۱- روایت ترمذی، حدیث حسن.

چنانکه از قطع رابطه و بریدن، عموم مسلمانان را منع نموده است. حضرت محمد ﷺ میفرماید:

« برای مسلمان روا نیست که بیش از سه شبانه روز برادرش را ترک کند و آنکه بیش از سه شبانه روز ترک کند و بمیرد به دوزخ داخل میگردد»^(۱).

در روایت دیگری آمده است که آنحضرت ﷺ فرمودند:

«آنکه برادرش را یکسال ترک کند، این کار مثل ریختن خون اوست»^(۲). مراد از کلمه (برادر) درین حدیث هر مسلمانی است، پس قطع رابطه با خویشاوندان و اقارب را چه فکر میکنید؟! متأسفانه دوری مسلمانان از فرامین و اوامر خدا و رسولش علیه الصلاة والسلام باعث حقیر شمردن بسیاری از گناهان بزرگ شده است، قطع رابطه با اقارب برابر با پیمان شکنی و فساد در روی زمین بوده عاقبت بدی را در پیش دارد. بسیاری از خانواده ها درین مورد سهل انگاری مینمایند. ماهها و سالها میگذرد ولی کینه و کدورت ها از میان برداشته نمیشود، اگر سبب دوری و جدایی پرسیده شود شاید جواب بی معنی و خنده آوری را بگویند.

۱- روایت ابوداود با شرط بخاری و مسلم.

۲- روایت ابوداود با اسناد صحیح.

در حقیقت اکثر مردم ضرورت به متوجه ساختن این خصلت بد که دامنگیر خانواده ها و خویشاوندان شده است، دارند. زیرا بسیاری از مسلمانان امروزی فریفته عادات و کلتور غرب شده اند، شاید مردی در یک محله با خویشاوندانش زندگی داشته باشد ولی از دیدن و خبرگیری آنان مستغنی است در حالیکه قادر به آن است.

این نامه کوتاه را برای برادران و خواهران مسلمان تقدیم میدارم تا دشمنی، عداوت، کینه و کدورت را کنار گذاشته راه دوستی، الفت، محبت و خودگذری را با همه و بالخصوص با اقارب پیش گیرند تا سعادت، خوشبختی و زندگی مملو از محبت و صمیمیت نصیب شان گردد.

با تقدیم احترام

قریب الله «مطیع»

مدینه منوره

۲۲ جمادی الآخره

سال ۱۴۲۵ هجری

تمهید

خواننده گرامی! خویشی و قرابت به دو نوع تقسیم می‌گردد:

۱- قرابت نسبی

۲- قرابت دینی و ایمانی

قرابت نسبی دو نوع است: نوعی از آنها میراث می‌برند و نوعی نمی‌برند. در قرابت نسبی بر بعضی نفقه لازم است و بر بعضی نفقه لازم نبوده بلکه از روی احسان و صله رحم صورت می‌گیرد. اما قرابت دینی و ایمانی همانا برادری اسلامی است، که خداوند متعال فرموده است: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾^(۱). (همانا مومنان برادر یکدیگر اند).

هر مسلمانی بر دیگر مسلمان حقوقی دارد که باید ادا گردد، پس وقتی که قرابت نسبی و ایمانی با هم یکجا شود، دو حق با هم یکجا میشود: یکی خویشی و دیگر حق برادری دینی. و اگر قرابت نسبی در بین نبوده، پس قرابت و حقوق ایمانی و اسلامی باقی میماند^(۲).

۱- الحجرات: ۱۰.

۲- شعب الإيمان: ۲۱۳.

فصل اول

کناره گیری و بریدن با خویشاوندان

دوری و بریدن با پدران، مادران، برادران، خواهران، پدر کلانها، مادر کلانها یا بالاتر از آنها، فرزندان و فرزندان آنها یا پایینتر از آنها، کاکاهای عمه ها، ماماها و خاله ها و فرزندان آنها، از گناهان بزرگ به شمار میرود.

چون رابطه و صله رحم با خویشاوندان مرتبه و مقام بلندی در نزد خداوند متعال دارد لذا خداوند آنرا پیوست با نام خود در سوره النساء ذکر نموده است: ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾^(۱).

ترجمه: (و بترسید از اینکه پیوند خویشاوندی را گسیخته دارید (و صله رحم را نادیده گیرید)، زیرا که بی گمان خداوند سبحانه و تعالی مراقب شما است).

و در سوره الرعد قطع علاقه با خویشاوندان را پیوست با پیمان شکنی و فساد در روی زمین ذکر نموده است سپس آگاهی

میدهد که سرانجام و عاقبت چنین مردمان اینست که مورد نفرین خداوند متعال قرار گرفته به سرنوشت بدی دچار خواهند شد، چنانکه خداوند متعال میفرماید: ﴿وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ﴾^(۱).

ترجمه: «و اما کسانی که پیمان خدا را می شکنند که با ایشان بسته است و پیوندی را می‌گسلانند که خداوند متعال به حفظ و نگاهداشت آن دستور داده است و در روی زمین به فساد و تباهی می‌پردازند، نفرین بهره‌ ایشان است و پایان بد جهان (که دوزخ سوزان است) از آن آنان است».

به دلیل آیات فوق بریدن با خویشاوندان گناه بزرگ و افترا میباشد^(۲).

ابن حجر هیثمی کناره گیری از خویشاوندان را از گناهان کبیره شمرده است و به آیات فوق و دیگر آیات، که گناه قطع

۱- الرعد: ۲۵.

۲- شعب الإيمان، ص ۲۱۵.

کننده را بیان داشته است، استدلال نموده است^(۱).

چگونگی قطع رابطه با خویشاوندان و اقارب:

میتوان در نکات ذیل چگونگی قطع رابطه با خویشاوندان را بیان کرد:

- ۱- عدم کمک و همکاری با خویشاوندانیکه محتاج و تنگدست اند.
- ۲- سخن چینی و تفرقه افگنی میان آنان.
- ۳- عدم دید و بازدید و خبر گیری از آنان.
- ۴- اشتراک نکردن در خوشی و غم آنان، شاید سالها با هم همسایه باشند و لی روزی هم از حال یکدیگر نمیپرسند.
- ۵- تعلیم ندادن امور دینی که به آن احتیاج دارند، در حالیکه وی قادر به اینکار است.
- ۶- دعوت ندادن گمراه و مشرک آنها را به دین مقدس اسلام.
- ۷- تحقیر نمودن و اعلان بیزاری از آنها در مجالس عامه بخاطر فقیر بودن آنها یا به سبب دیگری.

اموریکه باعث قطع علاقه میان خویشاوندان میشود

- ۱- ندانستن عواقب بدیکه از کناره گیری با خویشاوندان بیار می آید.
چنانکه ندانستن فضایل و خوبیهای که در دوستی و محبت میان اقارب است. اینهمه منجر به بریدن و ترک آنان میگردد.
- ۲- ضعف تقوی و پرهیزگاری نیز باعث قطع علاقه میان خویشاوندان میگردد زیرا شخص بی تقوا در مسایلی که خداوند متعال امر نموده است بی اعتنا بوده انتظار پاداش اخروی را نداشته، از عواقب وخیم قطع رابطه با اقارب هراسی ندارد.
- ۳- کبر: بعضی مردمان اگر به منصب یا مقام بلندی دست یابند و یا ثروتمند و سرمایه دار گردند، خویش را بر اقارب و نزدیکانش بلند می‌شمارد، و گمان میکند که وی عالیقدر و محترم است، باید دیگران نزد وی بیایند و از حال و احوالش بپرسند.
- ۴- جدایی و دوری طویل‌المدت با اقارب از دوستی و محبت میان آنان کاسته، به تنهایی عادت میگیرند تا اینکه رفته رفته به بریدن و ترک یکدیگر منجر میشود.
- ۵- بعضی مردمان عادت دارند اگر کسی از اقارب ایشان بعد از مدت درازی به دیدن شان بیاید وی را ملامت نموده با سخنان

سخت و نادرست از او پذیرایی میکند، اینچنین کار باعث نفرت و انزجار جانب مقابل گردیده شاید در آینده از ترس سخنان زشتش به دیدنش نیاید. از اینجا قطع علاقه و جدایی میان خویشاوندان رخ میدهد.

۶- تکلف بیش از حد و بی مورد: بعضی بر آنست، اگر کسی از خویشاوندانش به دیدنش بیاید، در پذیرایی و استقبال آنان تکلف بیش از حد نموده، پول زیادی را بمصرف میرساند و خود را خساره مند مینماید شاید هم شخصی تنگدستی باشد، از اینجاست که خویشاوندانش از رفتن به خانه او کاسته البته به بیم اینکه او را مبادا در تنگنا و مخاطره اقتصادی واقع نسازند.

۷- بخیلی: بعضی مردم اگر خداوند متعال بر ایشان مال و ثروت را ارزانی نماید، از خویشاوندان و اقارب خویش در فرار شده کناره گیری میکنند، زیرا اینچنین اشخاص در هراس هستند که مبادا کسی از اقارب ایشان چیزی از آنان بخواهد، به این ملحوظ جدایی و قطع رابطه میان ایشان ایجاد میگردد.

پس چه سودی است در ثروت دارایی که خویش و اقارب از آن مستفید نشوند؟

۸- بی توجهی با مهمانان: بعضی مردم از خویشاوندان و مهمانانی که وارد منزلش میشوند استقبال درست ننموده با دل

سردی و بی توجهی با آنان صحبت میکنند، شاید به سخنان آنان گوش ندهند و از تشریف آوری آنها سپاسگذاری نکرده چنین وانمود می کنند که آمدن آنها مورد پسند نبوده خسته کننده میباشد، اینکار باعث میگردد تا دوستان و اقارب از دیدنش صرف نظر کنند.

۹- زشتی و بد رفتاری بعضی از زنان: بعضی از خانواده ها دچار زنهای بد خلق و بی عاطفه میشوند، اینچنین زنها تحمل آنها ندارند تا کسی از اقارب و دوستان به دیدن آنها بیایند، اصلاً نمیخواهند شوهران شان کسی را به خانه دعوت دهند و یا رفت و آمدی در میان آنها باشد، و اگر کسی هم به خانه ایشان بیاید رویه خوب نمیکند و بدینترتیب قطع رابطه میان اقارب صورت میگیرد. چنانکه بعضی از شوهران اختیار صلاحیت امورخانه را به خانم ایشان میدهند تا وی تصمیم بگیرد که با کدام فامیل رفت و آمد دوستی کنند و با کی قطع رابطه کنند، و شوهر بدون داشتن کدام موقف درست تابع و منقاد زن شده برنامه های خانم را بدون در نظر داشت عواقب آن در ساحه عمل پیاده میکند که اینگونه تابع بودن به زن عواقب خوب نداشته احياناً در بعضی خانواده ها باعث قطع رابطه شوهر با پدر و مادرش میگردد.

۱۰- فراموش کردن اقارب در محافل خوشی:

بعضی از خانواده ها هرگاه پروگرام های خوشی و یا محافل

عروسی و یا مهمانیهای داشته باشند خویشاوندان، اقارب و دوستان خود را بوسیله کارت یا بذریعه تیلیفون و یا هم زبانی به محفل شان دعوت مینمایند، لکن احیانا در بعضی ازین موارد یگان دوست سهوا فراموش میشود، و اگر شخص فراموش شده مرد بی حوصله یا عصبانی یا بدگمان و یا ضعیف النفس باشد این فراموشی را تحقیر و بی اعتنائی به شخصیت خویش دانسته بلاخره این گمان ها وی را به قطع روابط با اقارب می کشاند.

۱۱- حسد و بد خواهی: گاهی هم دیده میشود شخصی را که خداوند متعال ثروت، علم و دانایی، مقام و منزلت عالی عطا میفرماید، یا اینکه محبت و دوستی اش را در دلهای مردم جاه گزین میکند، و یا اینکه خدمتگار و دلسوز به خویش و اقارب میباشد بلا فاصله بعضی متشبهین با وی در عداوت و حسادت را باز نموده در پی مشکوک کردن شخصیت وی شده فضای صفا و صمیمیت را میان وی و دیگران مضطرب و آشفته میسازد.

۱۲- بی صبری و عدم تحمل با اقارب: بعضی مردم تحمل جزوی ترین مسأله را از اقارب خویش ندارند، آنان کوچکترین واندکترین لغزش یا سهو و خطا یا ملامتی یکی از اقارب را وسیله و بهانه ای برای قطع روابط گرفته مناسبات و علاقات خود با آنان را می گسلانند.

۱۳- مزاح های خارج از چوکات و شوخی های بی حد و بیجا: مزاح و شوخی بی مورد و بیجا پیامد های بدی در دنبال دارد، شاید شخصی سخن توهین کننده را در مجلسی بگوید که بر شخص مخاطب تاثیر منفی نموده او را احساساتی نماید و سبب بغض و کینه میان آنان گردد، اکثرا اینچنین ناراحتی ها در جمع شدن اقارب صورت میگیرد.

۱۴- واقع شدن طلاق و عکس العمل اقارب: طلاق نیز یکی از اسباب عمده و اساسی کدورتها میان خانواده ها میباشد، که بیشتر سرچشمه آن امور کوچک خانوادگی و سوء تفاهم بین زوجین است که سبب قطع روابط خویشاوندان ذی ربط میگردد.

۱۵- شراکت میان خویشاوندان: شاید هم گاهی بعضی از برادران یا اقارب و دوستان برنامه های تجارتي را میان هم طرح نموده بکار آغاز نمایند که معمولا در ابتدا اصول و شرائط مربوط به کار را بطور واضح بیان نمیکنند، زیرا گمانهای نیک و علاقات اجتماعی و قرابتیکه میان آنها وجود دارد آنها را از ذکر شروط و میدارد ایشان در ابتدا مسأله را عادی و سهل جلوه میدهند و هر کدام از طرفهای معامله از خود گذشت نشان میدهند، ولی هنگامیکه تجارت ایشان رونق و وسعت میگیرد، آهسته آهسته بد گمانیهای در بین پیدا میشود که بالاخره به مخالفت و دشمنی می

انجامد، بیشتر اینگونه پرابلمها میان شرکای پول دوست، مستبد
 الرای و بی تقوا و خدا ناترس واقع میشود، روی هم رفته جار و
 جنجالها اضافه شده روابط تیره و برهم میخورد و میان دوستان
 جدایی و قطع روابط صورت میگیرد و خصومتها روز بروز بیشتر
 شده و دعوای شان به محاکم میرسد و منفور و ملامت همه
 میشوند. خداوند متعال میفرماید: ﴿وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي
 بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا
 هُمْ.﴾^(۱)

ترجمه: « بسیاری از شریکان و آمیزگاران و کسانی که با
 یکدیگر سر و کار دارند، نسبت به همدیگر ستم روا میدارند،
 مگر آنانیکه واقعا مومند و کارهای شایسته میکنند، ولی چنین
 کسانی هم بسیار کم و اندک هستند».

۱۶- نزدیکی خانه های خویشاوندان: گاهی هم نزدیکی منازل
 اقارب باعث نفرت و قطع رابطه میان آنان میگردد، از حضرت عمر
رضی الله عنه روایت است که وی فرموده است: (به مردمانی که با هم
 قرابت دارند بگویند تا با یکدیگر دید و بازدید نمایند ولی با هم

همسایه نشوند) ^(۱).

اکثم بن صیفی میگوید: (خانه هایتانرا از هم دور سازید، محبت و الفت تان را با هم نزدیک نمایید) ^(۲).
 نزدیکی خانه های خویشاوندان باعث مشکلات میگردد، مثلا کشمکش های که میان فرزندان شان رخ میدهد، شاید جنجال ها را میان خانواده ها بکشاند و هر خانواده فرزند خود را بیگناه معرفی میکند، از اینجا دشمنی و عداوت و قطع رابطه صورت میگیرد.

۱۷- تأخیر در تقسیم ترکه یا میراث: بعضی مردمان در مورد تقسیم میراث سهل انگاری نموده عواقب بد آنرا در نظر نمیگیرند. هر قدر تقسیم میراث تأخیر گردد و دیر زمانی بر آن بگذرد، به همان پیمانۀ عداوت و آشفتگی ها میان اقارب افزایش میآید. دیده میشود شخصی حق خویش را مطالبه میکند تا وضع زندگی خود را خوبتر سازد، دیگری میمیرد و بازماندگانش در شناخت حقوق شان در مشکلات واقع میشوند، وکیل ها نیز کوشش میکنند تا بهره ای از این حقوق را صاحب شوند. بدگمانیها نیز در اینچنین موارد پیدا

۱- بر الوالدین از امام الطرطوشی: ص ۱۷۱.

۲- عیون الأخبار ۳ / ۸۸.

میشود، امور برهم و درهم شده، اوضاع میان اقارب متشنج میگردد و سر انجام جای دوستی و محبت را دشمنی و عداوت گرفته، جدایی و کناره گیری ها پیدا میشود.

۱۸- مشغولیت بیش از حد در امور دنیوی: بعضی ها آنقدر با دنیا دل میبندند و دنبال آن میروند که همه خویش و اقارب را به باد فراموشی میدهند و وقتی نمی یابند تا از آنها خیری یا احوالی داشته باشند، اینچنین تشنگی به دنیا و مشغول شدن به آن، همه روابط دوستی و محبت میان اقارب را از بین میبرد.

اثر های ناگواریکه از قطع علاقه با اقارب بیار میاید

قطع روابط با خویشاوندان اثر های ناگواری در پی دارد که باید هر انسان عاقل و هوشیار متوجه آن باشد و از آن دوری بجوید، در نکات ذیل میتوان به این اثر های منفی اشاره کرد:

۱- قطع کننده اقارب مورد نفرین خداوند متعال قرار گرفته بر قلبش مهر نهاده میشود و گوشش از شنیدن حق عاجز میگردد، خداوند متعال درین مورد چنین میفرماید:

﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ﴾ **أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى**

أَبْصَارَهُمْ ﴿١﴾.

ترجمه: «آیا اگر (از قرآن و برنامه اسلام) روی گردان شوید جز این انتظار دارید که در زمین فساد کنید و پیوند خویشاوندی میان خویش را بگسلید؟ آنان کسانی اند که خداوند ایشان را نفرین و از رحمت خویش به دور داشته است لذا گوشه‌های شانرا کر و چشمانشانرا کور کرده است».

۲- به قطع کننده اقارب وعده داده شده است که اعمالش قبول نمیگردد. از ابو هریره رضی الله عنه روایت است که پیامبر صلی الله علیه و سلم فرمودند:

«اعمال بنی آدم در هر پنجشنبه، شب جمعه به حضور خداوند بزرگ و متعال پیش میشود و خداوند عمل قطع کننده رحم را نمیپذیرد»^(۲).

۳- رابطه قطع کننده اقارب با خداوند متعال گسیخته از رضامندی خداوند محروم میشود. در حدیث قدسی خداوند متعال به زبان پیامبر گرانقدرش رحم را چنین مخاطب قرار داده است: «..آیا راضی نمیشوی که بیوندم با کسی که به تو میپیوندد و بگسلم با

۱- محمد: ۲۲-۲۳.

۲- مجمع الزوائد ۸ / ۱۵۱.

کسی که از تو می‌گسلد و میبرد...؟»^(۱).

۴- قطع کننده خویشرا در معرض دعای بد اقارب قرار میدهد، خصوصا اگر خویشاوندانش فقیر و تنگدست و خودش ثروتمند باشد، در این صورت وی از خیر بزرگ (دعای نیک اقارب) محروم شده بر عکس دعاهاى بد آنها را در حق خود میپذیرد.

۵- شاید روزی بیاید که وی محتاج به خویشان و اقارب خود گردد، ولی آنها نظر به بد رفتاری و بی‌اعتنایی او در قبال شان، از وی دست بکشند و اعتنا و اهتمامی به وی قایل نشوند، زیرا پاداش انسان نظر به عملش داده میشود.

۶- قطع کننده در ابتدای امر وارد بهشت نمیشود، پیامبر

ﷺ میفرماید:

«برنده و قطع کننده به بهشت داخل نمیشود»^(۲). یعنی قطع

کننده صله رحم.

۷- خداوند جزای قطع کننده را در دنیا بیدرنگ میدهد، البته

جزای آخری را نیز در پیش دارد، از پیامبر ﷺ روایت است که

فرموده اند: «هیچ گناهی نزد خداوند سزاوار جزای عاجل دنیوی

۱- بخاری و مسلم.

۲- بخاری و مسلم.

- نیست مانند قطع کننده رحم و ستمگر، و در روز آخرت نیز مجازات مناسبی را به آنان آماده نموده است»^(۱).
- ۸- قطع رابطه با اقارب باعث گسیخته شدن پیوند و رشته های دوستی میان خانواده ها میشود.
- ۹- قطع رابطه با اقارب باعث قهر و غضب خداوند متعال و بنده های خداوند متعال میشود.
- ۱۰- و اخیرا بر بادی و ویرانی را بجا میگذارد.

۱- نزد امام ترمذی ۲۵۱۱ و در سلسله احادیث صحیحۃ البانی: ۹۱۷.

فصل دوم

صلهٔ رحم یا رابطه با اقارب

معنای صلهٔ رحم:

مراد از صله رحم دوستی و محبت، روابط و پیوند میان خویشاوندان است. این رابطه و دوستی نه تنها در رفت و آمد میان همدیگر بوده بلکه هنگام بوقوع پیوستن اختلافات باید به صلح و آشتی آنان مبادرت صورت گیرد و همه باید در پیوست نمودن این رشته کوشا باشند، با مردم نادار و تنگدست لطف و مهربانی بیشتر و همکاری همه جانبه صورت گیرد، دعوت های آنان باید پذیرفته شود، در هر حالتی چه در بیچاره گی و یا توانمندی و ثروتمندی، یکسان با آنان بر خورد شود، در ایشار و

فداکاری، احسان و صدقه، تقدیم هدیه یا تحفه قبل از دیگران باید خویشاوندان و اقارب مقدم تر و برتر شمرده شوند. این است معنای صله رحم یا رابطه با اقارب.

حکم صله رحم:

آیات و احادیثی زیادی در مورد صله رحم آمده است که همه بیانگر واجب بودن این پیوند بوده، مرتبه از مراتب ایمان محسوب شده است.

خداوند متعال میفرماید: ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَيَالِ الْوَالِدِينَ إِحْسَانًا وَيَزِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَلًا فَخُورًا﴾^(۱).

ترجمه: «تنها خداوند را عبادت کنید و هیچ چیزی را شریک او نکنید، و نیکی کنید به پدر و مادر، خویشاوندان، یتیمان، درماندگان و بیچارگان، همسایگان خویشاوند و همسایگان

بیگانه، همراهان، مسافران و بنده گان و کنیزان، بیگمان خداوند کسی را دوست نمیدارد که خود خواه و خود ستا باشد.

چنانکه خداوند متعال میفرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبُغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾^(۱).

ترجمه: «خداوند به انصاف و نیکوکاری و نیز بخشش به خویشاوندان دستور میدهد و از ارتکاب گناهان بزرگ و انجام کارهای ناشایسته و تجاوز و ستمگری نهی میکند، و خداوند اندرز میدهد تا اینکه پند گیرید».

همچنان خداوند متعال میفرماید: ﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٌ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿١٩﴾ وَخَفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴿٢٠﴾ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلأَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢١﴾ وَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ

السَّبِيلِ وَلَا تُبَدِّرْ تَبْدِيرًا»^(۱).

ترجمه: «ای انسان - پروردگارت فرمان داده است که جز او را نپرستید و به پدر و مادر نیکی کنید. هرگاه یکی از آن دو، و یا هر دوی ایشان نزد تو به سن پیری برسند (کمترین اهانتی همچون) آف به آنان مگو! و بر سر ایشان فریاد مزن و به نرمی و با سخنان محترمانه با آنان سخن بگو. وبال تواضع و مهربانی را برایشان فرود آور و بگو: پروردگارا! به ایشان مرحمت فرما، همانگونه که آنان در کوچکی مرا تربیت و بزرگ نمودند. پروردگار تان آگاه تر بدان چیزهای است که در ضمیر تان میگذرد، اگر افراد شایسته ای باشید پس هرآئینه وی هست رجوع کنندگان را آمرزنده، و به خویشاوندان حق آن را بده و به درویش و راه گذر- و مانده- بپرداز و به هیچ وجه اصراف مکن).

و در جای دیگری خداوند متعال میفرماید: ﴿فَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾^(۲).

«پس حق نزدیکان - که نیکویی و صله رحم با آنان است -

۱- الإسراء: ۲۳-۲۶.

۲- روم: ۳۸.

و حق مستمندان و واماندگان در راه را بده. این برای کسانی که ذات خدا را می‌جویند بهتر است و آنان قطعاً رستگار اند.»
 اما احادیثی که دلالت صریح بر واجب بودن صلۀ رحم می‌کند قرار ذیل است:

۱- از جبیر بن مطعم رضی الله عنه روایت است که حضرت پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «برنده و قطع کننده به بهشت داخل نمی‌گردد»^(۱).
 یعنی قطع کننده صلۀ رحم.

از حدیث فوق واضح می‌گردد که همچو جزای بزرگ جز در ترک واجب و یا ارتکاب حرام، در چیزی دیگری نیست.

۲- از ابو هریره رضی الله عنه روایت است که حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: «چون خداوند مخلوقات را بطور کامل آفرید، رحم بر خاسته گفت: این مقام کسی است که از قطع رحم به تو پناه آورد. خداوند فرمود: بلی آیا راضی نمیشوی که بیوندم با کسی که به تو می‌پیوندد و بگسلم با کسی که از تو می‌گسلد و می‌برد؟ رحم گفت: آری. فرمود: پس برای تو محق است». سپس رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «هرگاه میخواهید بخوانید (یعنی آیه مبارکه را) ﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا

۱- بخاری و مسلم.

أَرْحَمَكُمُ ﴿۱۰﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ ﴿۱۱﴾

(۱)

«آیا اگر رو گردان شوید، جز این انتظار دارید که در زمین فساد کنید و پیوند خویشاوندی میان خویش را بگسلید؟ آنان کسانی اند که خداوند ایشانرا نفرین و از رحمت خویش به دور داشته است لذا گوشه‌هایشان را کر و چشمان شانرا کور کرده است.»

۳- و در روایت بخاری آمده که خداوند ﷺ فرمود: «کسی که به تو (یعنی رحم) میپیوندد، با او میپیوندم و از کسی که با تو ببرد از او می برم و میگسلم.»

۴- از عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما روایت است که آنحضرت ﷺ فرمود: «صرف "پیوسته داشتن" پیوند قرابت کافی نیست، بلکه پیوند دهنده حقیقی کسی است که چون پیوند قرابتش قطع گردد آنرا پیوسته بدارد»^(۲).

۵- از عایشه رضی الله عنها روایت است که رسول الله ﷺ فرمود: «رحم (خویشاوندی) بر عرش معلق و آویزان بوده و

۱- محمد: ۲۲-۲۳.

۲- نزد بخاری در ادب مفرد.

میگوید: آنکه مرا پیوسته دارد خدا او را پیوسته دارد و آنکه مرا قطع میکند خدا او را قطع میکند»^(۱).

۶- چنانکه آنحضرت ﷺ فرموده اند: «از خدا بترسید و صلۀ رحم های تانرا پیوسته دارید»^(۲).

امام قرطبی در مورد صلۀ رحم چنین میفرماید: «همۀ ملت اسلام بر واجب بودن صلۀ رحم و حرام بودن بریدن آن اتفاق دارند، چنانکه از پیغمبر خدا ﷺ روایت است، هنگامیکه اسماء از آنحضرت پرسید که آیا با مادرم بیبوندم؟ فرمودند: (آری با مادرت بیبوند) در حالیکه مادرش کافر بود ولی آنحضرت ﷺ بخاطر تأکید و ضرور بودن صلۀ رحم وی را از پیوستن با مادر مشرکش منع نکرد»^(۳).

فضیلت و بهره نیک صلۀ رحم:

۱- بخاری و مسلم.

۲- جامع صحیح: ۱۰۸ (۱ / ۸۳) و سلسلۀ احادیث صحیحۀ البانی: ۸۶۹.

۳- تفسیر قرطبی ۵ / ۱۲.

صله رحم یا رابطه با اقارب فضیلت و نتایج خوب دنیوی و آخروی را در بر دارد که آیات، احادیث و اقوال علماء و حکما گواه بر آن است.

ما بطور مختصر به چند آیت و حدیث رسول الله ﷺ اشاره مینماییم، خدا کند درین روند اندرزی برای هوشمندان باشد:

۱ - پیوند رحم از بزرگترین اسباب داخل شدن به بهشت است:

از ابو ایوب رضی الله عنه روایت شده که مردی برای پیامبر ﷺ گفت: از عملی با خیرم ساز که به بهشتم داخل کند. فرمودند: اینکه خدای را پرستیده و به او چیزی را شریک نیآوری و نماز را گزارده و زکات را داده و پیوند رحم را پیوسته داری^(۱).

۲ - پیوند رحم علامه ایمان به خداوند متعال و روز رستاخیز است:

از ابو هریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله ﷺ فرمود: «آنکه به خداوند و روز آخرت ایمان دارد، باید مهمان خود را احترام کند و کسی که ایمان به خداوند متعال و روز رستاخیز

۱- بخاری و مسلم.

دارد باید صله رحم را پیوسته دارد، و کسی که ایمان به خداوند و روز آخرت دارد باید سخن نیکو گوید و یا سکوت اختیار نماید»^(۱).

۳- پیوند رحم سبب نزدیکی بنده به خداوند ﷻ میگردد:

از ابو هریره رضی الله عنه روایت شده است که پیامبر خدا ﷺ فرمود: «چون خداوند مخلوقات را بطور کامل آفرید، رحم بر خاسته گفت: این مقام کسی است که از قطع رحم به تو پناه آورد. خداوند فرمود: بلی آیا راضی نمیشوی که بپیوندم با کسی که به تو میپیوندد و بگسلم با کسی که از تو میگسلد و می برد؟ رحم گفت: آری، خداوند فرمود: پس برای تو محقق است»^(۲).

۴- پیوند رحم طاعت خداوند است:

خداوند کسانی را که پیوند رحم را محکم و پیوسته نگه میدارند تمجید و توصیف نموده میفرماید: «وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ»^(۳).

۱- بخاری و مسلم.

۲- بخاری و مسلم.

۳- الرعد: ۲۱.

ترجمه: «و کسانی که بر قرار میدارند پیوند های را که خدا به حفظ آنها دستور داده است و از پروردگار شان میترسند و از محاسبه بد هراسناک میباشند».

۵- پیوند رحم سبب فراخی روزی و زیاد شدن عمر

میباشد:

از انس رضی الله عنه روایت است که رسول خدا ﷺ فرمود: «کسیکه دوست بدارد اینکه روزی اش فراخ گردیده و عمرش طولانی گردد، باید صله رحمش (روابط با نزدیکان) را پیوسته بدارد»^(۱). در ظاهر چنین تصور میشود که میان این عبارت (عمرش طولانی گردد)، و آیه مبارکه که خداوند متعال میفرماید:

﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا

يَسْتَقْدِمُونَ﴾^(۲). ترجمه: «و هنگامیکه زمان - اجل - آنان بسر

رسد نه لحظه ای تأخیر خواهند کرد و نه پیشی میگیرند».

تعارضی وجود دارد که پاسخ آن این است که زیادت عمر یا کنایه از برکت در عمر است به سبب توفیق یافتن به طاعت خدا

۱- بخاری و مسلم.

۲- الأعراف: ۳۴.

و انجام کارهای که او را به خداوند نزدیک میسازد یا حقیقتاً در عمر او افزوده میشود و آنهم نسبت به أجل معلق. بدون اینکه در أجل مطلق او تغییری رو دهد^(۱).

۶- صدقه بر خویشاوندان تنگدست و بینوا اجر و پاداش دو چند دارد:

چنانکه از پیامبر صلی الله علیه وسلم روایت است که فرمودند: «صدقه بر مسکین صدقه است و اگر برای خویشاوندان دهد هم صدقه است و هم صله رحم»^(۲).

۷- پاداش صله رحم و قطع آن هر چه زودتر داده میشود:

از ابو هریره رضی الله عنه روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: «هیچ عملی نیکو مانند صله رحم نیست که پاداشش به زودی داده شود. و هیچ عملی بد مانند بریدن صله رحم و ستمگری نیست که کیفرش بی درنگ داده شود»^(۳).

۸- پیوند رحم سبب محو گناهان میگردد:

از ابن عمر رضی الله عنهما روایت است که مردی نزد پیامبر ﷺ آمد و گفت: ای رسول الله: من مرتکب گناه بزرگی

۱- شرح ریاض الصالحین ۱/ ۲۷۲.

۲- روایت امام ترمذی: ۶۶۵۸ و امام ابوداود: ۲۳۵۵.

۳- روایت امام ترمذی: ۵۳۹۱ و امام بیهقی: ۴۲/۱۰.

شده ام آیا راه توبه است تا توبه کنم؟ آنحضرت ﷺ فرمود: «آیا مادر داری؟» گفت: نه. فرمودند: «آیا خاله داری؟» گفت: بلی. فرمودند: «پس با او احسان و نیکی کن»^(۱).

۹- کسیکه صله رحم را پیوسته میدارد اقاربش به وی دعای نیکو نموده محبت و دوستی اش در اعماق قلبهای شان جایگزین میگردد. چون نفس انسانی به گونه ای نهاده شده است که اگر کسی به وی چیزی عطا نماید و یا احسانی نماید وی را دوست میدارد. پس اگر انسان خویش و اقاربش را مورد لطف و عطای خود قرار دهد حتما با او دوستی مینماید و دعای نیک در حقش میکنند.

پیامبر ﷺ میفرماید: «از نسب های تان آگاه باشید تا پیوند های خویشی تانرا پیوسته دارید. زیرا پیوند رحم باعث دوستی میان اقارب، فراخی روزی و طول عمر میگردد»^(۲).

۱۰- پیوند رحم از جمله خوبیها و صفات برجسته است که دین اسلام به آن تأکید نموده است.

هیچ دینی مانند اسلام به پیوند و دوستی میان پیروانش عموماً و خویش و اقاربش بصورت خاص امر ننموده و توجه به

۱- نزد امام ترمذی حدیث: ۱۹۰۵ و صحیح سنن ترمذی، حدیث: ۱۵۵۴.

۲- نزد امام ترمذی: ۱۹۷۹ و امام أحمد ۲ / ۳۷۴.

خرچ نداده است چنانکه اسلام خواهان روابط حسنه و وجود رشته های ناگسستنی میان پیروان خود است.

۱۱- پیوند رحم دلالت به فراخی سینه، اخلاق عالی، نیک سرشتی، وفا، صداقت و جوانمردی میکند. گفته اند: کسیکه با خویشش خوبی و وفا نکند با تو هرگز نخواهد کرد.

۱۲- مردمانیکه پیوند رحم را پیوسته میدارند در جامعه عزتمند قدرتمند زنده گی میکنند و کسی جرأت نمیتواند با چشم بد بسوی آنان بنگردد همیشه با احترام و خوبی از آنان یاد میگردد. برعکس اگر خویشاوندان با هم اختلاف نموده و قطع علاقه کنند در انظار مردم و جامعه ضعیف ناتوان بی قدر و بی اهمیت میباشند و دشمن نیز با جرأت و بدون هراس آنها را مورد تاخت و تاز خود قرار میدهد.

اموریکه پیوند رحم را محکم و پایدار نگه میدارد

بعضی آداب و روشهای است که باید بخاطر پایدار بودن روابط میان اقارب مراعات گردد. ما بطور مختصر خدمت تان این آداب را بیان میکنیم:

۱- انسان باید ثمره و عواقب خوب پیوسته داشتن با اقارب را درست درک کرده در پی تحکیم آن باشد.

چنانکه عواقب بد و ناگوار قطع رابطه با آنها را بداند که سر انجامش جز پریشانی و ندامت نخواهد بود.

۲- در مقابل بدی آنها خوبی نماید، برداشت و تحمل آزار و اذیت آنها را داشته باشد. به این ترتیب رشته دوستی پایدار باقی میماند. چنانکه گفته اند: گذشت خصلت مردان است.

روایت است که شخصی نزد آنحضرت ﷺ آمد و گفت: یا رسول الله! من اقاربی دارم که با آنها پیوستگی نموده و صلہ رحم را بجای می آورم ولی آنها با من قطع مراوده میکنند و من با آنها احسان و نیکی میکنم ولی آنها با من بدی میکنند و من در برابر شان از بردباری کار میگیرم در حالیکه آنها بر من خشم و تندی میورزند. آنحضرت ﷺ فرمود: «اگر چنانکه گفستی باشی مثل آنست که خاکستر داغ را به آنها بخورانی (روی شانرا مانند رنگ خاکستر کرده ای و سیه روی شان ساخته ای). و همیشه همراه تو از طرف خداوند یاری و مددگاری بسر می برد تا بر این روش و شیوه ادامه دهی» (روایت مسلم: ۲۵۵۸).

۳- پذیرفتن عذر آنها و عفو کردن لغزش های شان چنانکه یوسف علیه السلام با برادران خود تعامل کرد آنچه را که در حق وی کرده بودند یاد آور شدند و معذرت خواستند و یوسف علیہ السلام با اخلاق عالی که داشت آنها را مورد عفو خود قرار داد و هرگز بر

آنان خشم نکرد و گذشت کرد بلکه از خداوند خواستار عفو و مغفرت آنان شد.

۴- تواضع و شکسته نفسی محبت و دوستی را ایجاد میکند پس باید با همه از این راه پیش رفت و در قدم اول با خویشاوندان.

۵- چشم پوشی و نادیده گرفتن بدی ها و عیب های مردم از کردار و شیوه های بزرگان و راد مردان است. این روش الفت و دوستی را محکم و استوار نگه میدارد. چنانکه دلالت بر صفای سینه و فراخی آن میکند پس باید با اقارب قبل از دیگران از این راه پیش رفت.

۶- در مقابل خویشان و اقارب از سخاوت ایثار و فداکاری باید کار گرفت تا دوستی و محبت ناگستنی و محکم باقی بماند.

۷- انسان کوشا باشد تا منت خود را بر اقاربش نگذارد و از آنها مطالبه بالمثل نکند. خوبی و احسان نماید به دیدن مستمر آنان پردازد. اگر توان تعاون و همکاری را با آنان داشت سستی و سهل انگاری نکند ولی انتظار نداشته باشد تا آنها نیز مانند خودش با وی رویه و رفتار نمایند شاید قادر به همچو کارها نباشند.

۸- شناخت خو و خواص و طبیعت و مزاج اقارب امر ضروری است تا با هر که مطابق میل و مزاجش رفتار صورت

گیرد. بعضی به یکبار زیارت کردن در طول سال راضی و قناعت میکند، (نظر به دوری محل سکونت) و بعضی ها با تماس تلففونی یا نامه خشنود میشوند، دیگری دوست دارد تا اقاربش بطور همیشه گی از وی احوال گیری کنند، پس باید بخاطر دوام و پایدار بودن روابط میان خویشاوندان با هر که مطابق خواست و مزاجش برخورد صورت گیرد.

۹- از تکلف بیمورد اجتناب صورت گیرد تا اقارب بتوانند بدون هراس وارد منزل خویشان گردند، زیرا مردم انسان های بی آرایش را دوست میدارند.

۱۰- از خشمگین شدن و سرزنش بیش از حد در مقابل خویشاوندانیکه مرتکب اشتباهی شده اند اجتناب شود، تا مانع دید وادید شان نگردد.

۱۱- از بحث و نقاش بیفایده و بی نتیجه با اقارب خود داری به عمل آید چون هر که میخواهد تا بر جانب مقابل غالب آید، از اینجاست که کدورت ها و عداوت میان اقارب بروز میکند.

۱۲- هیچ اجتماعی نیست که در آن ناراحتی و یا آزردگی صورت نگیرد پس بر همه لازم است در اصلاح ذات البین بشتابند، خصوصا مردمانی که مورد پسند همه خویشاوندان است در رفع آزردگی ها میان اقارب کوشش نمایند و شیطان را

نگذارند تا از تیره گی استفاده نموده اختلاف را شعله ور نماید و دامنه آنرا به هر خانه و کاشانه بکشاند.

۱۳- در برنامه های خوشی و مهمانی ها باید قبلا نام نویسی صورت گیرد تا مبدا کسی از اقارب از قید قلم باقی نماند، و اگر هر خانواده ای نام ها و عناوین و شماره های تلفونی اقارب را نزد خویش داشته باشند تا در وقت ضرورت به آن رجوع نمایند کار خوب خواهد بود. احیانا اگر کسی از اقارب را در اینچنین برنامه های خوش و نشست ها فراموش کرد پس بلا درنگ برای معذرت خواهی وی بشتابند و به هر شکلی که امکان دارد رضایت وی را حاصل نمایند.

۱۴- در مورد تقسیم میراث باید عجله نمایند تا هر که قسمت و نصیب خویشرا صاحب شود و راهی برای مخاصمه و مطالبه ناحق باقی نماند و همچنان روابط میان اقارب آشفته و خلل پذیر نشود.

۱۵- اگر خویشاوندان در تجارت و یا هر برنامه دیگری مشترکا کار نمودند باید قبل از همه شروط و قرار داد را بطور واضح و صریح بنویسند و از راه ایثار و فداکاری، مشورت و امانت به پیش روند و هر که مال شریک خود را مال خود بشمارد، و از لغزش های یکدیگر چشم پوشی نمایند. باید هر خورد و بزرگ

- برنامه کار خود را بنویسند و از صراحت در مورد کار بگذرند.
- ۱۶- همه باید بدانند که دشمنی با اقارب بلا و آفت بزرگی است، درین چنین دشمنی ها طرف غالب شکست خورده و منهزم بوده و سودمندش زیانکار خواهد بود.
- ۱۷- خانواده ها باید با اقارب شان نشست های نوبتی داشته باشند. این نشست ها ماهانه یا سالانه صورت گیرد تا الفت، وصلت، محبت و دوستی پایدار باقی بماند و بهتر است یکی از بزرگان را مسؤل تدویر این نشست ها تعیین کنند تا در وقت معینه آنرا به اجرا در آورد.
- ۱۸- صندوق تعاونی اقارب: درین صندوق همه اقارب شرکت نموده هر شخص یا خانواده نظر به توان خود مبلغی بپردازد، و شخصی امانتکار را مسؤل آن صندوق تعیین کنند، و در وقت نیاز و ضرورت بعد از بررسی مشکل، از این صندوق استفاده شود.
- ۱۹- خویشاوندان باید مجلس مشورتی داشته باشند که متشکل از بزرگان و مردمان با سنجش و با تدبیر و بردباری باشد تا در وقت وقوع مشکل یا مصیبتی معزله را به طور مناسب حل و فصل بتوانند. همچنان از حدوث مشکلات مستقبلی جلوگیری نمایند.

۲۰- در مزاح و شوخی میان خویشاوندان میانه روی بهتر است و کسیکه تحمل مزاح را ندارد نباید با وی شوخی و مزاح صورت گیرد.

۲۱- انسان باید بداند که اقاربش پارچه و پود اوست که بدون آنها نمیتوان زنده گی کرد و از آنها جدا شده نمیتواند، عزت آنها عزت اوست، ذلت و خواری آنها ذلت و خواری اوست. و اینرا نیز بداند که پیوند داشتن با اقارب عبادت است و از این راه به خداوند متعال قربت حاصل مینماید، چنانکه خداوند متعال و پیامبرش مسلمانان را به آن امر و توصیه نموده اند. و اگر کسی بخاطر ننگ و غیرت جاهلی، تعصب و نژاد پرستی با خویشانش الفت و محبت میکند باید بداند که از راه حق منحرف شده است و در نزد خداوند متعال بهره ای از این پیوستن ندارد.

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین

مآخذ

- ۱- تفسیر قرطبی از امام قرطبی
- ۲- تفسیر نور از دکتور مصطفی خرم دل
- ۳- صحیح امام بخاری با شرح فتح الباری
- ۴- صحیح امام مسلم با شرح نووی
- ۵- ادب مفرد از امام بخاری
- ۶- سنن ترمذی
- ۷- سنن ابو داود
- ۸- سنن بیهقی
- ۹- مسند امام أحمد
- ۱۰- شعب الإیمان از بیهقی
- ۱۱- شرح ریاض الصالحین از امام نووی
- ۱۲- زواجر از ابن حجر هیثمی
- ۱۳- برالوالدین از امام طرطوشی
- ۱۴- عیون الأخبار از ابن قتیبه
- ۱۵- مجمع الزوائد و منبع الفوائد از نورالدین هیثمی
- ۱۶- غذاء الألباب از بلبانی

- ۱۷- سلسله احادیث صحیحہ از البانی
- ۱۸- قطیعة الرحم از محمد بن ابراهیم الحمد
- ۱۹- صلة الرحم از أم حفص عبیر بنت محمد شویحی
- ۲۰- الأخلاق الإسلامية از عبدالرحمن میدانی
- ۲۱- ادب نبوی از خولی
- ۲۲- برالولدين و صلة الأرحام از صاغرچی
- ۲۳- أدب دنیا و دین از ماوردی
- ۲۴- إحياء علوم الدين از امام غزالی
- ۲۵- حقوق دعت إليها الفطرة از ابن عثیمین
- ۲۶- بهجة المجالس از ابن عبد البر
- ۲۷- لسان عرب از ابن منظور
- ۲۸- مجموع فتاوی از شیخ الإسلام ابن تیمیہ
- ۲۹- روضة العقلاء از ابن حبان بستی
- ۳۰- مزهر از إمام سیوطی